

BUREŠOVÁ, Jana – MILLER, Jaroslav – TRAPL, Miloš: *Český exil v Austrálii (1948–1989)*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2016, 276 stran

Trojice renomovaných historiků z Univerzity Palackého v Olomouci završila svůj několikaletý výzkum věnovaný fenoménu českého exilu v Austrálii během studené války. Výstupem je unikátní studie mapující osudy tamní početné české komunity, činnost kulturních, společenských a náboženských spolků a sportovních klubů (Československé sdružení v Austrálii, Ústředí československých demokratických organizací v Austrálii a na Novém Zélandě, České ochotnické divadlo, Sokol, Slavia a mnohé jiné), krajanské tiskoviny (*Hlas domova, Pacific, Panorama* a další), vztah ke komunistické vlasti i další politická témata, která mezi australskými Čechy rezonovala.

Kniha je rozdělena do sedmi kapitol, z nichž některé tvoří již vydané studie v upravené podobě.¹ I přes poměrně nevelký rozsah se autorům podařilo zachytit všechny důležité aspekty exilového života v Austrálii a vytvořili praktickou příručku, v níž zájemci najdou potřebné informace o tématu.

První kapitola (*Před exilem*) stručně zmiňuje Čechy, kteří na rudý kontinent zavítali, případně tam žili před druhou světovou válkou a během ní. Vedle cestovatelů a členů vědeckých expedicí (Alois Topič, Viktor Daneš, Karel Domin, Josef Ladislav Erben, manželé Jiří a Růžena Baumovi) poněkud opomíjí asi dvě stovky Židů, kteří se mohli vystěhovat díky pomoci židovských podpůrných organizací a fondů v Evropě, USA i přímo v Austrálii, například American Jewish Joint Distribution Committee, Hebrew Immigrant Aid Society či Australian Jewish Welfare Societies. Stejně tak mohli být alespoň stručně vzpomenu ti někteří Češi sloužící v australské armádě během druhé světové války.²

Kapitoly dvě a tři (*Poválečná Evropa a australská imigrační politika a Poválečná Austrálie a problémy integrace*) dávají nahlédnout do australské imigrační politiky a rozebírají otevřený přistěhovalecký program, vyhlášený ministrem pro otázky migrace Arthurem Calwellem (1896–1973, ve funkci 1945–1949), jeho úskalí a stinné stránky (komplikované soužití a xenofobie vůči nově příchozím, úkryt pro válečné zločince, zvykání si na nové kulturní prostředí apod.). Dle dohody, kterou politik podepsal v březnu 1947 v Ženevě s Mezinárodní organizací pro uprchlíky (International Refugee Organization – IRO), měla Austrálie ročně přijmout až 12 000 uprchlíků. Stala se tak vůbec nejotevřenější zemí z anglosaského světa. Důvody byly zejména demografické. Po válce žilo v Austrálii zhruba 7 300 000 obyvatel a vysněným cílem bylo 20 000 000. Mezi přilákanými Novoaustralany (New Australians) bylo i 12 000 Čechů

1 MILLER, Jaroslav: *Zapadlí vlastenci. Český exil v Západní Austrálii (1948–1989)*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2014; BUREŠOVÁ, Jana: Československo a Austrálie ve druhé polovině 20. století. In: *Historica Olomucensia*, č. 48. Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2015, s. 209–235; BUREŠOVÁ, Jana – TRAPL, Miloš: Kontakty Rady svobodného Československa s československým poučným exilem v Austrálii (1948–1968). In: *Historica Olomucensia*, č. 49. Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2015, s. 165–182 a další.

2 Tématem se zabývá historik Pavel Kresinger, působící na Univerzitě Palackého v Olomouci. Blíže viz <http://czechoslovaks-in-australia-ww2.info/cz/author> (citováno k 15. 12. 2017).

a Slováků³ prchajících přes železnou oponu do svobodného světa. Po únorovém puči v roce 1948 měla Austrálie nadále zájem na prohlubování dobrých hospodářských styků s Československem (poskytla mu například úvěr ve výši 100 milionů Kčs na nákup vlny), nicméně příchodu exulantů nijak nebránila. Po nástupu liberální vlády Roberta Menziese (1894–1978, ve funkci 1939–1941 a 1949–1966) v prosinci 1949 se vztahy začaly zhoršovat. Československý tisk ostře kritizoval pokusy zakázat Komunistickou stranu Austrálie i omezit vliv odborů. V létě 1952 *Rudé právo* psalo, v souvislosti s Tichomořským paktem bezpečnosti (ANZUS)⁴ o vládě v Canbeře, že kolaboruje s americkými imperialisty a nechává je vybudovat válečné základny na svém území, čímž ohrožuje mír v jihovýchodní Asii. Zapomnělo pochopitelně zmínit, že hlavní motivací signatářů byla korejská válka a snaha čelit pokračující komunistické agresi.

Nejobsáhlejší čtvrtá kapitola (*Organizace českého exilu v Austrálii*) se dotýká českých exilových spolků v Austrálii a jejich nejdůležitějších osobností. Autoři se pochopitelně nemohli zastavit u všech, z těch významnějších přesto chybí zmínka o učiteli v Melbourne Karlu J. Hallovi (nar. 1929), který prošel řadou profesí, po dlouhá desetiletí se pohyboval uvnitř krajanské komunity, pravidelně přispíval do exilových periodik (používal pseudonym Kajetán Halasa) a znal pozadí všeho důležitého dění, přičemž o tom, navzdory zhoršujícímu se zdravotnímu stavu, napsal autorovi tohoto příspěvku více než dvě desítky dopisů s unikátními vzpomínkami. Ve jmenném rejstříku čtenář například marně hledá také Jiřího Matýska (1928–2014), činovníka katolického tělovýchovného spolku Orel v Sydney a redaktora stejnojmenného čtvrtletníku. Naopak mezi nejhojněji vzpomínané postavy v knize patří Stanislav Hofírek (1916–1993), rodák z Kyjova, vzděláním právník, který vešel ve známost jako zdatný diskutér, protikomunistický aktivista a neuvěřitelně produktivní autor tiskovin všeho druhu. Věnoval se zejména tématům souvisejícím s křesťansko-sociální etikou. Byl svobodný, bezdětný a veškeré prostředky investoval do exilových podniků, především do Cyrilometodějské ligy, později Křesťansko-demokratického sdružení (zmínka na s. 163), celým anglickým názvem Christian Democratic Association of Central and Eastern Europe in Australia, přičemž v jeho strukturách figurovali i Maďaři, Poláci a příslušníci dalších národů v exilu.⁵ Díky vzpomínkám výše zmíněného Karla Hally lze doplnit, že Hofírek se usadil v roce 1950 v Melbourne, pracoval jako pomocná síla v nemocnici a sdílel byt na Dryburgh street spolu s Antonínem Divišem, který se později stal váženým lékařem v tasvámském Hobartu. V jejich bytě probíhaly pravidelné porady exulantů a vymýšlely se možnosti, jak navázat úzkou spoluprací s místními politickými kruhy a zabránit posilování komunismu v Austrálii. Přítomní

3 Údaj pochází ze sčítání obyvatelstva v roce 1954. Dnes je počet Čechoaustralánů odhadován na 31 000 osob.

4 Mezinárodní vojenská organizace se sídlem v Canbeře. Název je akronymem z prvních písmen členských států (Australia, New Zealand, United States). Vznikla podpisem tichomořské bezpečnostní smlouvy 1. září 1951, v platnost vstoupila 29. dubna 1952, a stala se jádrem pacificko-asijského systému vojenských paktů.

5 Nábožensky orientovaný spolek, jehož smyslem byla duchovní péče ve prospěch československé exilové obce. Z Londýna a Říma se jeho aktivity rozšířily do řady zemí včetně Austrálie. Na prahu padesátých let 20. století fungovaly pobočky v Melbourne, Adelaide a Brisbane.

docházeli na schůze Democratic Labour Party a s ní spřátelených dělnických odborů, kde varovali před rudou totalitou. Ve čtvrti Richmond zřídili v prostorách bývalého řeznictví za peníze strany sekretariát a redakci časopisu *Trade Unionist*, který cílil na imigranty a vycházel v deseti jazykových mutacích. Jako zástupce šéfredaktora nějaký čas působil Vladimír Borin-Ležák (1902–1970), další známý exilový činitel. Hofírek pořádal na severním předměstí Melbourne Northcote tzv. kroužky duchovní práce a náboženské diskuse, kromě toho měl mezi krajany v Austrálii na starosti distribuci exilového časopisu *Nový život*, vydávaného Křesťanskou akademií v Římě.

Na s. 52 ve třetí kapitole je pouze v jediné větě zmíněn pater Josef Peksa (1919–1993) v souvislosti s případem mladého Slováka Karola Tapciho v Perthu, který byl 23. června 1952 popraven za účast v hospodské rvačce, při níž usmrtil muže. Peksa s odsouzeným strávil poslední noc v cele a byl z toho tak otřesen, že se přestěhoval ze západního pobřeží do Melbourne. Tam se stal oblíbeným knězem a jednou z klíčových osobností české komunity. Mše sloužil v kapli Bethlehem Hospital.

Na několika místech knihy se dočítáme o „králi sýrů“, Milanu Vyhnálkovi (1925–2013), který v Burnie na Tasmánii vybuodoval firmu Lactos, největší sýrařský podnik na jižní polokouli, a za své podnikatelské úspěchy obdržel ocenění Muž století Tasmánie. Nemělo by zapadnout jméno jeho kolegy Vlastislava Škvařila (nar. 1939), stojícího za zdárnou obchodní expanzí Lactosu do Japonska. V posledních letech přitahuje pozornost sdělovacích prostředků jako supermaratonec, který i v pokročilejším věku láme sportovní rekordy. Je například jediným člověkem, který přeběhl Austrálii od severu k jihu a od západu k východu.

Podobně jako u některých osobností zamrzí, že autoři nevěnovali pozornost řadě exilových organizací, které spatřily světlo světa v Austrálii až v průběhu 80. let, tedy těsně před pádem železné opony. Jedná se třeba o Sjediněné odbojové hnutí „Pravda vítězí“ (na s. 177 je uveden pouze dříve fungující stejnojmenný spolek v Sydney), zrodilví se roku 1983 s úmyslem sjednotit demokratické exulanty v „akční odbojovou jednotku“, osvobodit Československo od komunismu a obnovit hranice z roku 1920. Není bez zajímavosti, že podobné cíle si vytyčila také tzv. Prozatímní vláda Československé republiky v zahraničí, kterou se v říjnu 1985 jali formovat exulanti v Sydney okolo C. K. Urbana, Jana Kuncífe a Hynka Trhlíka. Mimo různých provolání a memorand vydávala zpravodaj *Svobodné Československo*, na jaře 1987 se pokoušela zorganizovat svolání exilového parlamentu do Chicaga, kde by delegáti zvolili sto poslanců a padesát senátorů.⁶

V kapitolách pět (*Protikomunistické aktivity exilu*) a šest (*Exilový tisk*) autoři velmi výstižně obsáhli problematiku protikomunistických aktivit exilu (přednášky, různé protestní a informační akce) a tiskovin. Připomněli také špionážní aféry (zběhnuvší tajemník sovětské ambasády Vladimír Petrov, původem novozélandský spolupracovník StB s krycím jménem „Jánský“ Ian Milner, československý konzul Karel Franc), zájmy Státní bezpečnosti o krajanskou komunitu a verbování spolupracovníků (například úspěšný byznysmen s erotickým zbožím Jan Domabyl).⁷ Ve výčtu českoslo-

6 Více k tomu viz například fond Josefa Kalvody uložený v knihovně Libri Prohibiti.

7 Podrobněji HRUBÝ, Petr: *Nebezpeční snílci. Australská levice a Československo*. Stilus Press, Brno 2007.

venských generálních konzulů v Sydney na s. 121 chybí jméno Josefa Felixe, jenž byl na jaře 1951 donucen rezignovat a namísto návratu do Prahy úspěšně zažádal o politický azyl.

Je patrné, jaké těžkosti doprovázely vydávání novin a časopisů a jaké obdivuhodné úsilí vyvíjeli všichni, kteří se na tom podíleli. U informace k humoristickým a satirickým časopisům na s. 167–168 by se nemělo zapomenout na občasník *Brumlík*, vydávaný v Melbourne Josefem (Arturem) Peškou. Byl plný vtipů a klepů z prostředí krajské komunity a především si nebetyčně utahoval z politických třenic benešovců, prchalovců, separatistů a dalších skupin.

Neméně zajímavé jsou oblasti exilové kultury, umění, vědy a sportu v Austrálii, o nichž podrobně pojednává sedmá kapitola (*Česká exilová kultura, umění, věda a sport*). V souvislosti se sportovními úspěchy „našich“ pro zajímavost doplníme, že počátkem 50. let se přistěhoval do Hobartu na Tasmánii Oldřich Kučera, bývalý hokejista pražských Bohemians, a založil tam stejnojmenný fotbalový klub. Podařilo se mu sestavit silné mužstvo, které roku 1953 triumfovalo v Tasmánském poháru. V roce 1967 dal Karel Pikora dohromady hned dva týmy ledního hokeje, v těchto končinách sportu dosud téměř neznámého.

Autorům se podařilo čtivým způsobem předložit odborné i laické veřejnosti bohaté téma českého exilu v Austrálii, aniž by přitom zabředávali do zbytečných detailů nebo zdlouhavě popisovali pozadí tahanic a sporů, které se nevyhnou snad žádné exilové komunitě. Jediná drobná výtka by možná směřovala k použitým pramenům. V knize se často objevují citace vzpomínek lidoveckého poslance Jindřicha Nermutě (1917–1990) *Kde je tráva zelenější* (EWA, Praha 1992), opomenuty nicméně zůstávají další zajímavé tituly podobného charakteru.⁸ Citelně chybí kniha předsedkyně Mezinárodního českého klubu⁹ Evy Střížovské (nar. 1943) *Mezi našimi v Klokánii* (Mezinárodní český klub, Praha 2013). Autorka reportážním stylem popsala své cesty po Austrálii uskutečněné v polovině 90. let, během nichž se setkala s desítkami krajanů a shromažďovala jejich vzpomínky na život v tamním exilu. Čechům na Tasmánii se věnoval PhDr. Stanislav Brouček (nar. 1947) z Etnologického ústavu AV ČR, nicméně jeho studii v bibliografii rovněž nenajdeme.¹⁰

Přímo v Austrálii využili autoři materiály z řady archivů a knihoven, bohužel tu chybí objemný fond Michaela Cíglera, historika čechoaustralské komunity, z National Library of Australia v Canbeře. Ten je zčásti nezpracovaný, a nadále tedy čeká na zájem českých badatelů. Ve sbírkách těžce instituce se nacházejí rovněž díly dokumentárního seriálu televize SBS¹¹ *Tales from a Suitcase*. Zástupci národů střední a východní

8 VITOUŠEK, Ivan: *Vše se k dobrému obrátí. Vzpomínky emigranta*. GplusG, Praha 2014; SEMLER, Will: *Rodinné těžítka*. Západočeská galerie v Plzni, Plzeň 2015; KUBÍK, Josef: *Cesty snů. Skutečné příběhy Josefa Kubíka*. Josef Kubík, Praha 2007; SELIGMAN, Richard: *Very convenient everywhere*. Vantage Press, New York 1991; ULČ, Ota: *Naši mezi protinožci*. Faun, Praha 1998 a další.

9 Občanské sdružení se sídlem v Praze, usilující o prohlubování kontaktů s Čechy ve světě a mapující české dění a kulturní dědictví v zahraničí.

10 BROUČEK, Stanislav: „Českoslovenství“ na konci světa. Krajané na Tasmánii. In: *Národopisná revue*, 2013, roč. 23, č. 4. Národní ústav lidové kultury, Strážnice 2013, s. 241–253.

11 Televizní stanice a rozhlas SBS (Special Broadcasting Service) vznikla roku 1991 s cílem reflektovat multikulturní povahu australské společnosti a dát ve vysílání prostor všem národnostním menšinám.

Evropy v nich podávají unikátní svědectví o emigraci do Austrálie během studené války, o těžkých začátcích s integrací i o protikomunistických aktivitách. Mezi desítkami respondentů jsou pochopitelně také Češi a Slováci. Cenné informace o exilu, včetně korespondence a audionahrávek, se skrývají také ve čtyřiaadvaceti krabicích pozůstalosti novináře Stanislava Brzobohatého-Bertona (1924–2016), známého u nás svým zájmem o atentát na Reinharda Heydricha¹², jež jsou dočasně uloženy v budově českého velvyslanectví v Canbeře a v lednu 2018 budou převezeny do knihovny Libri Prohibiti v Praze.

Závěrem lze doufat, že výzkum českého exilu v Austrálii brzy přinese další studie, které důstojně a s vysoce odborným přístupem celý fenomén připomenou. Kniha autorského tria Miloš Trapl, Jana Burešová a Jaroslav Miller je příkladem hodným následování.

◆ **Martin Nekola**

V českém jazyce se vysílalo a dosud vysílá ze studií v Sydney a Melbourne. Jejich dlouholetou redaktorkou je Ika de Detrich. Roku 1983 se provdala za Australana. Komunistické úřady v Československu jí zakázaly vzít s sebou do Austrálie dceru. Jednání se protáhla na několik let a měla mezinárodní dohru. Do záležitosti se vložili i vrcholní australští politici a pohrozili sankcemi, pokud Praha bude nadále bránit spojení rodiny. Podobných případů se objevilo více.

12 Např. PANNWITZ, Heinz: *Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha* (z německého originálu přeložil a poznámkami doplnil Stanislav Berton). BVD, Praha 2016.